

Енцикліка

96
10

ЕНЦИКЛІКА

Його Святости Отця Нашого Пія,
Божим Провидінням Папи XI.

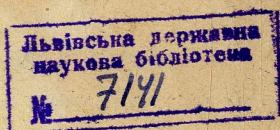
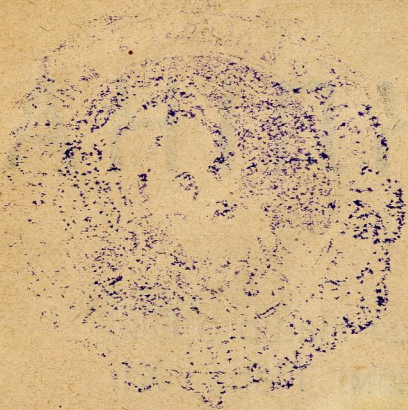
Про християнське виховання молоді.

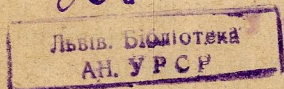
2
хоч

ЛЬВІВ, 1930.

НАКЛАДОМ МИТРОПОЛИЧОГО ОРДИНАРІАТУ.

26.147

Його Святости Отця Нашого Пія, Божого Провидця Папи XI.

ЕНЦИКЛІКА

До Всечесних Братів Патріархів, Примасів, Архієпископів, Єпископів і інших Ординаріїв, що в мирі і єдності з Апостольською Столицею перебувають та до всіх вірних католицького світу.

ПРО ХРИСТІЯНСЬКЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ,

Всечесні Браття, Любі сини — Благодать Вам й Апостольське Благословення.

Вступ:

Заступаючи на землі Божественного Учителя, котрий хоч всіх людей, навіть грішників і недостойних обіймав своєю безграничною любов'ю, то всеж таки виявив особливу дбайливість серця супроти дітей, якої виразом є ті так дуже зворушаючі слова: „Позвольте дітям приходити до мене“, й Ми старалися також в різних обставинах виявити ту правдиво батьківську особливу любов, яку маємо до них, а то безнастанною журбою й відповідними поученнями, що відносяться до християнського виховання молоді.

а) Причини до говорення про християнське виховання.

Стаючися в цей спосіб відгомоном Божественного Спасителя, Ми звертали й до молоді і до виховників і до батьків і до материй родин спасенні слова чи то напівнення, чи заохоти, чи вказівки що до різних точок християнського виховання з тою печаливістю, яка пристойть спільному Вітцеві всіх віруючих і з тою настирливістю в час і не в час, яка відповідає пастирському урядові і яку так усильно поручає Апостол: „Настояй в пору і не в пору, картай, напоминай, грози з всякою терпелівістю і наукою“; і якої вимагають наші часи, в яких на жаль стверджується зі смутком великий брак ясних понять і здорових засад навіть що до найбільше засадничих питань.

Отже цей загальний стан наших часів, о яким Ми згадали, ці найрізноманітніші спори що до шкільної й виховної проблеми, які тепер ведуться в різних краях, і звідсіля випливає бажання, яке в синівським до-

вірю виявило Нам багато з Вас, Всечесні Браття і багато з Ваших вірних, а також ця горяча любов до молоді, як Ми сказали, спонукує нас з розмислом повернути до цього предмету, коли вже не на те, щоби обговорити його в майже невичерпаній теоретичній і практичній ширині, то бодай, щоби зібрати найвисші засади, поставити в повнім світлі найголовніші висновки й подати практичні примінення. Нехайже це буде пам'яткою Нашого священничого ювілею для дорогої молоді і для всіх тих, що з покликання і з обов'язку займаються її вихованням, яку їм жертвуємо й поручаємо з особливщою гадкою й почуванням.

Дійсно, ніколи тільки не говорилося о вихованню, як в наших часах. Звідси то множаться учителі нових виховних теорій, винаходиться, представляється й обговорюється методи й середники не тільки для улекшення, але щоби прямо сотворити нове виховання, яке не завело би в успішности й яке могло би уформувати нове покоління для так бажаного щастя на тій землі.

Тому люди, яких Бог сотворив на свій образ і подобу й призначив для себе, безконечної досконалости, видаючи нині більше чим колинебудь недостаточність земських дібр до правдивого щастя одиниць і народів, відчують в собі живійше гін до висшої досконалости, заціплений Творцем у їх власній розумній природі і хочуть осягнути її головню через виховання. Звідси то багато з них, тримаючися пересадно етимологічного значіння слова „е́дукація“, надіється, що виховання зможуть видобути із самої людської природи й здійснити виключно власними силами. На жаль у тім блудять, бо замість звертати старання до Бога, першого початку й останньої цілі вселенної, ц о ф а ю т ь с я й задержуються на собі самих, прив'язуючися виключно до земських й дочасних річий; тому сталим й безперервним буде їх шамотання доти, доки не звернуть своїх очей і своїх зусиль до Бога, одинокої цілі досконалости, після тої глибокої думки св. Августина: „Сотворив Ти нас Господи для себе й неспокійне наше серце, доки не спічне в Тобі“.

**6) Суть,
важливість
і велич
християн.
вихо-
вання**

Є отже річчу найбільшого значіння не блудити у вихованню, як також не блудити у прямуванні до останньої цілі, з якою тісно й беззглядно є злучена ціла справа виховання. І дійсно тому, що штука виховання полягає на виробленню чоловіка — яким повинен бути, як повинен поступати в тім земськім життю, щоби осягнути ту високу ціль, до якої є сотворений, — є ясно, що як не може бути правдивого виховання, яке не було би ціле спрямоване до останньої цілі, так також у теперішнім порядку Провидіння, то є по обявленню нам Бога в Єдинороднім своїм Сині, що тільки сам є „до-

рогою, правдою і життям“, не може бути повного й досконалого виховання, як тільки християнське.

То вказує на найвисшу вагу християнського виховання не тільки для окремих одиниць, але також для родин і для цілої людської спільноти, бо її досконалість не може не виходити з досконалости її членів, що на неї складаються.

Подібно, в світлі висше вказаних ясно й виразно засад, ясною стає, можна сказати, не даючися перевисшити велич діла християнського виховання, як такого, що остаточно стремить до того, щоби запевнити душам вихованків найвисше добро — Бога, а людській спільноті найвисший степень можливого на тій землі добробуту. І то в спосіб зі сторони чоловіка найбільше успішний, через співділання з Богом в удосконаленню одиниць й цілої спільноти, бо виховання надає душам найперший, найсильніший і найбільше тревалий напрямок життя, після знаного вислову Мудрця: „Молодець, що пішов по своїй дорозі, хочби постарівся, не відступить від неї“. Тому слушно каже св. Іван Золотустий: „Щож є більшого, як провадити душі, як виробляти обичаї у молоді?“

Однак ніяке слово не виявляє так величі, краси й надприродної взнеслости християнського виховання, як той надземський вислів любови, в яким Ісус Христос, утотожнюючи себе з дітьми, каже: „Хто одно з таких дітей прийме в мое ім'я, мене приймає“.

**в) Поділ
листу.**

Тому, щоби в так важній справі не блудити й щоби нею при Божій помочи як найліпше покермувати, треба мати ясне й докладне поняття о християнськм вихованню в його засадничих точках, то є: до кого виховне післанництво належить, який є предмет виховання, які конечні умовини окруження, яка є властива ціль й форма християнського виховання, після установленого Богом порядку в заряді Провидіння.

**До кого
нале-
жить ви-
ховання.**

Виховання є по своїй природі суспільним ділом, а не ділом одиниці. Є три різні спільноти, а прецінь гармонійно зі собою Богом злучених, на яких лоні родиться чоловік; дві спільноти в природнім порядку — а то родина й держава; третя, в надприроднім порядку — Церква.

А) Взагалі

Отже на першім місці родина, безпосередно Богом установлена для властивої собі цілі, якою є родження й виховання потомства; яка також для того у відношенню до держави має першенство природи, а звідси першенство прав. Алеж родина є недосконалою спільнотою, бо не має в собі всіх засобів до свого повного розвитку; натомісьць держава є досконалою спільнотою, що має в собі всі засоби до своєї цілі, якою є загальне, дочасне добро; тому під тим

оглядом, то є відносно загального добра, держава має першенство перед родиною, яка саме в державі досягає відповідну собі дочасну досконалість.

Третою спільнотою, в якій чоловік через хрещення родиться до Божого життя ласки, є Церква, надприродна й загальна спільнота, спільнота досконала, бо має в собі всі засоби до своєї цілі, якою є вічне спасення людей — і тому в своїм порядку найвисша.

Завдяки тому виховання, яке обіймає цілого чоловіка, індивідуально й суспільно, у порядку природи й у порядку ласки, належить у відповідній степені до тих всіх трьох спільнот, після взаємного уложення їх властивих цілей, згідно з існуючим порядком Провидіння, що його установив Бог.

**Б) Особливо:
До Церкви:**

І так наперед належить воно в особливий спосіб до Церкви, з двох титулів надприродного порядку їй виключно самим Богом наданих, а тому безумовно висших від якогонебудь іншого титулу природного порядку.

а) В найвисшій спосіб.

Перший полягає на виразнім післанництві й найвисшій учительській повазі, даній їй через Божого Основника: „Дана мені всяка власть на небі й на землі. Ідіть отже, навчайте всі народи, хрестячи їх в ім'я Вітця і Сина і святого Духа, навчаючи їх заховувати все, що я заповідав вам. І се я з вами по всі дні, до кінця віків“. Тому учительському урядови уділив Христос разом з приказом голошення Його науки привілею непомильності; звідси Божественний Творець установив свою Церкву стовпом й твердиною Правди, щоби вчила людей Божої віри й стерегла її депозиту, собі повіреного, в цілості й ненарушимо, та кермувала й виховувала людей, їх товариства й діла в праведности обичаїв і чесности життя після норм об'явленої науки.

б) Надприродне материнство.

Другим титулом є надприродне материнство, через яке Церква, непорочна Обручниця Христа, родить, кормить й виховує душі в Божім життє ласки через свої Тайни й свою науку. Тож слушно твердить св. Августин: „Не буде мати Бога вітцем той, що не хотів би мати Церкви матірю“.

Тому відносно властивого предмету свого виховного післанництва, то є „відносно віри й науки обичаїв“, сам Бог зробив Церкву учасницею Божого учительства і з Божого дару вільною від блуду; звідси Церква є також найвисшим й найпевнішим учителем та має ненарушиме право свободи навчання. З цього випливає безперечно, що Церква, як у своїм повстаннї, так і в виконуваннї свого виховного післанництва є незалежною від якої небудь земської влади й то не тільки в ділянці власного предмету, але також що до кінцевих й відповідних середників до сповнення своєї

виховної місії. Отже що до всякої іншої галузі знання й людського навчання, що само в собі є одіиченим майном усіх, одиниць і загалу, має Церква незалежне право користання з него, а передусім вирішування, чи й оскільки може воно бути пожиточним або шкідливим для християнського виховання. А це раз тому, що Церква яко досконала спільнота, має незалежне право до орудників, що ведуть до її ціли, а раз тому, що всяке навчання на рівні з всякою іншою людською чинністю є в конечній залежності від останньої ціли чоловіка, й тому не може виломлюватися з під норм Божого права, якого сторожем, товмачем й непомильним учителем є Церква.

Дуже ясно говорить про це бл. п. Пій Х.: „Щонебудь робить християнин, також в ділянці земських річий, не вільно йому забувати о надприродних добрах; противно, після науки християнської мудрости повинен усі справи звертати до найвисшого добра, як до останньої ціли. Крім цього усі його діла, морально добрі чи злі, то є о скільки годяться або ні з природним й Божим правом, підлягають осудови й судовласти Церкви“.

І годиться ту зазначити, як добре зумів зрозуміти й висказати ту засадничу католицьку правду світський чоловік, так знаменитий письменник, як глибокий й совісний мудрець: „Церква не твердить, що моральність належить одиноко (себто виключно) до неї; але що належить до неї в цілости. Ніколи не твердила, що поза її лоном, або без її навчання, не може чоловік пізнати ніякої моральної правди; овшим, нераз осудила ту гадку, що являлася в ріжних формах. Одначе голосить і голосила й голосити буде, що з установи Ісуса Христа й завдяки св. Духови, зісланому в своїм імені від Вітця, вона одинока посідає первісно й невтратно повну моральну правду, в якій містяться всі поодинокі правди моральности, так ті, до яких пізнання може дійти чоловік при помочи самого розуму, як і ті, що становлять часть Обявлення, або які можна з Обявлення висувати“.

в) Ділянка прав Церкви

Отже Церква повним правом попирає літературу, науку й мистецтво, о скільки вони є конечні або хосенні для християнського виховання, а також для цілої діяльності Церкви для спасення душ, закладаючи й удержуючи власні школи й інститути у всіх галузях знання і на всіх степенях культури. А навіть саме так зване фізичне виховання, і його не треба вважати за чуже материнському навчанню Церкви якраз тому, що й воно є засобом, що може помагати, або шкодити християнському вихованню.

А та діяльність Церкви у всякім роді культури, як

з одної сторони є незмірною поміччю для родин і народів, що гинуть без Христа, як слушно звертає на це увагу св. Іларій: „Щож більше небезпечного для світа як те, що не прийняв Христа?“, так з другої сторони не справляє навіть найменшої труднощі державним зарядженням, бо Церква у своїй материнській второпності не противиться тому, щоби школи й виховні заведення для світських примінялися до слухних в кожному народі розпоряджень державної влади, а там, де могли би повстати якісь труднощі, є готова з нею порозумітися і все уложити за взаємною згодою.

Крім цього має Церква право, якого не може зречися, а також обов'язок, від якого не може бути звільнена, чування над цілим вихованням своїх дітей, віруючих, в якімнебудь публичнім чи приватнім заведенню, не тільки що до науки релігії, якої там уділяється, але також що до всіх інших наук і всіх заряджень, о скільки вони вони мають якийсь зв'язок з релігією й моральністю.

Виконання цього права не можна вважати за незаконне втручання, але як материнську опіку Церкви, яка хоронить своїх дітей від грозячої небезпеки всякої доктринальної і обичаєвої отруї. Це чування Церкви, як з одної сторони не створює жадної перешкоди, так з другої не може не принести успішної помочи добробутові родин й держави, тримаючи здалека від молоді ту моральну отрую, яка в тім віці, так недосвідченим і змінним, дуже легко приймається та в практиці скоро поширюється. А що без релігійного й морального виображення — як слушно звертає на це увагу Лев XIII. — „буде нездоровою всяка культура духа, то молоді, непризвичаєні до пошанування Бога, не зможуть знести карности чесного життя й призвичаєні до невідомлювання нічого своїм пристрастям, дадуться легко потягнути до протидержавної акції“.

Щож до ширини виховного післанництва Церкви, то воно розтягається без жадного обмеження на всі народи, після приказу Христа: „Учіть всі народи“, і не має влади на землі, що могла би йому правно спротивитися, або ставити йому перешкоди. А в першій мірі розтягається на всіх вірних, яких як дбайлива мати обіймає печаливою опікою. І тому створила для них на протязі віків безчисленне множество шкіл й інституцій у всіх ділянках знання; бо — як це недавно Ми мали нагоду сказати — „вже в тім далекому середновіччю, в якім були так численні (хтось сказав аж надто численні) монастирі, конвенти, церкви, колеїї, катедральні й не катедральні капітули, — при кожній з тих інституцій було шкільне огнище науки й християнського виховання. До цього треба додати всі університети, університети розкинені по всіх краях, завсіди з ініціативи й під опі-

кою Святої Столиці й Церкви. Цей величавий образ, який тепер краще бачимо, бо ближший до нас і зі згляду на обставини більше імпонуючий, був предметом подиву всіх часів, і ті, що досліджують й порівнюють різні явища, чудуються, в який спосіб могла Церква в тій царині тільки зробити; чудуються й зі способу, в який зуміла Церква відповісти повіреному собі Богом післанництву виховання людських поколінь у християнському життю й уміла досягнути так світлі успіхи й овочі. Але коли збуджує подив те, що Церква потрапила в кождім часі зібрати коло себе сотні, тисячі, мільйони вихованків свого післанництва, то не менше повинно нас вдаряти, коли звернеться увагу на те, що зуміла вона зробити не тільки в ділянці виховання, але також в ділянці правдивого і властивого образування. Бо коли могло заховатися тільки скарбів культури, цивілізації, літератури, то завдячується це тому становищу, через яке Церква в навіть найбільше віддалених і варварських часах, потрапила ясніти так великим світлом в царині літератури, філософії, мистецтва, а особливо архітектури“.

Тільки могла й уміла зробити Церква тому, що її виховне післанництво розтягається також і на невірних, бо всі люди покликані до Божого царства й до досягнення спасення. Як у наших часах, коли Місії Церкви тисячами будують школи у всіх сторонах світа й у краях ще не християнських, від обох берегів Гангесу аж по Жовту ріку та до великих островів й архіпелажів Океану, від Чорного Континенту аж до Огністої Землі й до ледяної Аляшки, так у всіх часах виховувала Церква через своїх Місіонарів до християнського життя і культури різні племена, які тепер становлять християнські народи цивілізованого світу.

Це ясно вказує, що правно, а надто силою факту, прислугує Церкві в особливий спосіб виховне післанництво і що для кожного розуму, вільного від упереджень, є не до поняття якийнебудь розумний мотив до спротиву, або ставлення Церкві перешкод в тім якраз ділі, якого благословенними овочами тішитися тепер світ.

г) Гармонія прав Церкви з правами людини й держави.

Тим більше, що з таким відданням першенства Церкві не тільки не стоять у суперечности, але навпаки знаходяться в найбільшій гармонії права одиниць до слушної свободи науки, наукових метод і взагалі всякої світської культури. А се тому — тут зараз треба вказати на підставову засаду цієї гармонії, що надприродний порядок, до якого належать права Церкви, не тільки що ніяк не нищить природного порядку, до якого належать інші згадані права, але навпаки, його підносить й удосконалює та оба порядки взаємно підпомагають

себе й неначе доповнюють себе відповідно до природи й достоїнства кожного, якраз тому, що оба походять від Бога, що сам собі не може противитися: „Діла Бога є досконалі, а усі дороги Його слухні“.

Ще яснійше буде можна це видіти, коли розважиться зокрема й більше зблизька виховне післанництво родини й держави.

Право родини

І так по перше, з виховним післанництвом Церкви годиться дуже дивно виховне післанництво родини, бо і Церква й родина походять у дуже до себе зближений спосіб від Бога. І дійсно родині в природнім порядку безпосередно уділює Бог плідности, початку життя, а звідси також початку виховання для життя, а zarazом авторитету, який є початком порядку.

а) Право раньше від права держави

Ангельський Доктор з питомою собі ясністю думки й стислістю вислову каже: „Тілесний батько має по части характер початку, що вповні знаходиться в Бозі... Отець є початком і родження й виховання й карности та всього того, що відноситься до удосконалення людського життя“.

Отже родина має післанництво безпосередно від Творця, а звідси також і право виховання потомства, право, якого не може зречися, бо воно лучиться нерозривно зі стислим обов'язком, право раньше від якого-небудь права людської суспільности, чи держави, а звідси ненарушимо з боку якоїнебудь земської влади.

б) право ненарушимо, але не деспотичне.

Що відноситься до ненарушимости цього права, то її причину подає Ангельський Доктор: „Бо син з природи є чимсь з батька... вимагає цього природне право, щоби син, заки прийде до уживання розуму, був під опікою батька. Тому противилося-б природному праву, колиб дитину, заки прийде до уживання розуму, відерто з під опіки родичів, або колиб постановлено щонебудь відносно неї без їх згоди“. А що обов'язок опіки зі сторони родичів триває аж до часу, коли діти будуть мати спромогу самі собі радити, тому триває також те саме ненарушимо виховне право родичів. „Бо природа стремить не тільки до зродження потомства, але також до його розвою й поступу аж до стану досконалого чоловіка, як такого, який то стан є станом чесноти“, каже тойже Ангельський Доктор.

Тому також правнича мудрість Церкви висловлюється ясно й докладно в тім предметі в Кодексі канонічного права в кан. 1113 в той спосіб: „Родичі мають найстислійший обов'язок дбати після спромоги о виховання свого потомства так релігійне й моральне, як фізичне й горожанське, та також о забезпечення томуж потомству дочасних дібр“. В тій точці загальне почуття людського роду є так згідне, що в найяскравіший су-

перечности став би з ним той, що відваживсяб твердити, що дитина перше чим до родини, належить до держави, та що держава має безоглядне право до її виховання. Не звертається уваги на це, що, аби бути горожанином держави, людина мусить наперед існувати, а існування не має вона від держави, але від родичів, як то мудро каже Лев XIII.: „Діти є чимсь з батька й неначеб розширенням батьківської особи і коли ми хотілиб висказатися стисло, не самі через себе, але через родинну спільноту, у якій були зроджені, входять у державний зв'язок і в нім мають участь.

Тому, як каже в тій самій енцикліці Лев XIII.: „батьківська власть є цього рода, що держава не може її ані знищити, ані в себе втягнути, бо вона має той самий початок, що й саме людське життя“. Та з цього не випливає, щоби батьківське право до виховання було безоглядне, або деспотичне, бо воно підпорядковане неподільно останній цілі, а також природному й Божому запові, як каже тойже Лев XIII. в своїй другій незабутній енцикліці: „Про головні горожанські обов'язки християн“, де в скороченню представляє збір прав й обов'язків родичів в такий спосіб: „Родичі мають право з природи виховувати тих, що їх зродили, з тим обов'язком, щоби виховання й наука дітей були згідні з ціллю, задля якої з ласки Бога одержали потомство. Тому родичі повинні старатися й стреміти до того, щоби відперти всякий замах на свої права в тій матерії та щоби рішучо вибороти собі, щоби могли, як належить, виховувати свої діти по християнськи, а особливо тримати їх здалека від тих шкіл, у яких криється для них небезпека пересякнення їддю безбожності“.

Добре треба собі усвідомити то, що виховний родинний обов'язок обіймає не тільки релігійне й моральне виховання, але також фізичне й горожанське, передусім о скільки воно має зв'язок з релігією й моральністю.

в) При-
знане ци-
вільним
судів-
ництвом

Це неоспориме право родини було нераз юридично признане в краях, в яких звертається увагу в державних законах на пошанування природного права. І так, щоби навести один з найновіших примірів, Найвищий Трибунал Республіки Сполучених Держав Півн. Америки в ореченню, що відноситься до надзвичайно важного спору, рішив, що державі не прислугує загальна власть впровадження одного тільки типу виховання молоді, через змушування її до побирання науки виключно в публичних школах і додав мотив цього рішення з природного права: Дитина не є тільки твором держави; ті, що її виховують і її провадять, мають право, злучене з найтіснішим почесним обов'язком, виховати її та приготувати до сповнення своїх обов'язків.

г) хоро-
нене Цер-
квою.

Історія свідком, що особливо в новіших часах держава допускалася й допускається ломання прав, даних родині Творцем; а в повнім світлі доказує, як Церква їх стерегла й боронила. Найліпшим доказом того є це особливише довіря родин до церковних шкіл, як то Ми вже зазначили недавно в Нашім листі до Кардинала Секретара Стану. „А що воно так, то родина відразу це спостерегла й від перших днів християнства аж до наших днів, батьки й матері, навіть мало або цілком невіруючі, посилають і тисячами провадять своїх дітей до виховних заведень, які заложила й провадить Церква“.

А впливає це звідси, що батьківський інстинкт, що походить від Бога, звертається з довірям до Церкви, певний, що ту знайде охорону родинних прав і ту гармонію, яку Бог установив у порядку річий. Дійсно. Церква, хоч не перестає домагатися свого права й пригадувати обовязок хрещення й християнського виховання для дітей католицьких родичів, свідома свого загального Божого післанництва й обовязку, який тяжить на всіх людях прийняти одну правдиву релігію, прецінь так є заздрісна о ненарушимість природного права родини в ділянці виховання, що не годиться хрестити дітей невірних, хиба під певними услів'ями й застереженнями, ані також в якийнебудь спосіб рішати проти волі родичів про їх виховання, доки самі діти не будуть могли о собі рішати й добровільно прийняти віру.

Звідси маємо два факти найбільшої ваги, як то Ми зазначили в згаданій бесіді: Церква, що дає в розпорядження родин свій учительський і виховний уряд — родини, що спішать, щоби з того скористати й віддають Церкві сотками й тисячами свої діти; і ті два факти пригадують й голосять велику правду, дуже важну в моральнім і суспільнім порядку. Вони голосять, що виховне післанництво передусім, надусе, в першій мірі належать до Церкви й родини, що належить до них з природного й Божого права, а тому з його нічо не дасться відняти, з під него ніхто не виломиться, його ніяке инше заступити не зможе.

До дер-
жави:

З того першенства виховного післанництва Церкви й родини, як це Ми бачили, плывуть найбільші користи для цілої суспільности, а не може вийти найменша шкода для дійсних, властивих державі прав до виховання горожан після Богом установленого порядку.

а) Віднос-
но до за-
гального
добра:

Ті права має держава від самого Творця природи, не з титулу вітцівства, як Церква й родина, але завдяки авторитетови, який належить їй для піддержування дочасного, загального добра, яке є властивою їй ціллю. В наслідок цього виховання не може належати до дер-

жави так само, як належить до Церкви й родини, але інакше, себто відповідно до цілі держави.

А та ціль, загальне добро в дочаснім порядку, полягає на спокою й безпеченстві, яким тішаться родини й поодинокі горожани в уживанні своїх прав, а зараз на як найбільше можливим до досягнення в тім життю духовим й матеріальним добробуті, через злучене й згармонізоване зусилля всіх. Отже подвійна є функція поваги, властивої державі: охороняти й піддержувати родину й одиниці, а не проковтувати їх, або займати їх місце.

б) дві
функції

Звідси в ділянці виховання має держава право, або, щоби ліпше висказатися, має обов'язок охороняти своїми законами раніше право родини до християнського виховання дітей, як це Ми висше описали; а в наслідок цього шанувати надприродне право Церкви до християнського виховання.

Рівнож належить до держави охороняти то само право дитини, коли не булоб фізичної або моральної опіки зі сторони родичів з їх браку, нездібности або негідности, бо їх виховне право, як це Ми висше вияснили, не є беззглядне, ані деспотичне, але залежне від природного й Божого права, а тому підлягле повазі й осудови Церкви, як також чуйности й правній охороні держави у відношенні до загального добра; врешті родина не є досконалою спільнотою, що мала би в собі всі потрібні засоби до свого удосконалення. Отже в тім випадку, зрештою цілком виїмковим, держава не займає місця родини, але доповнює її брак відповідними засобами, усе згідно з природним правом дитини й з надприродними правами Церкви.

Поза тим загально є правом й обов'язком держави охоронювати, відповідно до наказів здорового розуму й віри, моральне й релігійне виховання молоді, усуваючи ворожі йому публичні перешкоди.

Передусім отже належить до держави, в зв'язку з загальним добром, підпирати різними способами само виховання й образування молоді. Наперед, піддержуючи й спомагаючи ініціативу й діяльність Церкви й родини, яка, як показує історія й досвід, є дуже успішна; опісля, доповнюючи ту діяльність там, де вона не сягає, або де не вистарчає, також власними школами, бо держава більше, чим хтонебудь інший, вивінувана в засоби, віддані в її розпорядження для потреби всіх, і є слушною річчю, щоби вона вживала їх на користь тих самих, від котрих їх приймає.

Крім цього держава може вимагати, а звідси старатися о те, щоби всі горожани мали конечне знання своїх горожанських й національних обов'язків і певний ступень духової, моральної й фізичної культури, якої,

зважаючи обставини наших часів, дійсно вимагає добро загалу.

Однак у всіх тих способах підтримання виховання й публичного й приватного формування, повинна очевидно держава шанувати природні права Церкви й родини до християнського виховання, а крім цього повинна придержуватися роздільної справедливості. Тому також є несправедливий і недозволений всякий виховний чи шкільний монопол, який змушує родини фізично або морально до посилення дітей до державних шкіл, всупереч обов'язкам християнської совісті, а також всупереч їх слушним уподобанням.

**в) Яке ви-
ховання
може со-
бі засте-
регти**

Однак це не перешкоджує, щоби для доброї управи держави й для охорони внутрішнього й зовнішнього спокою, так дуже потрібних для загального добра, а вимагаючих особливих здібностей і спеціального приготування, не мала держава застерегти собі права закладання приготування до певних урядів шкіл, а особливо для війська й права керування ними; колиб тільки уважала, щоб не порушити прав, що прислугують Церкві й родині. Не від річи буде ту пригадати особливо ту пересторогу, бо в наших часах (коли шириться пересадний і фальшивий націоналізм, так дуже ворожий правдивому мирови й поведженню), звикло ся переступати слушні границі у військовій організації т. зв. фізичного виховання хлопців (а часом навіть дівчат, всупереч самій природі людській), навіть дуже часто у неділі — з надмірним вкороченням часу, який повинен бути посвячений релігійним обов'язкам й відданий святощам родинного життя.

Врешті не хочемо ганити цього, що може бути добрим в душі карності й розумної смілости в таких методах, але тільки всяку пересадку, якою є пр. дух насилля, якого не можна мішати з духом мужества, ані з шляхотним почуттям військової справності в обороні вітчизни й публичного порядку; якою є також у фізичнім вихованні надмірне перецінювання атлетизму, що навіть в кляси́чній добі поганства було ознакою звиродніння й упадку.

Дальше, загалом, прислугує державі право виховання, яке можна назвати суспільним, не тільки відносно до молоді, але до людей всякого віку й стану. Воно полягає на штуці публичного представлювання стоваришеним одиницям таких предметів для розуму, уяви і змислів, що потягають волю до доброго, або з майже моральною konieczністю впроваджують її на ту дорогу, чи то позитивно, представляючи такі предмети, чи то негативно, усуваючи ті, які є її противні. Це суспільне виховання так широке й різнородне, що обіймає майже цілу діяльність держави для загального добра і як

мусить бути узгіднене з засадами моральности, так також не може противитися науці Церкви, яка з Божої установи є Учителькою тих засад.

г) Гармонія між Церквою і державою

Все те, що Ми до тепер сказали о діяльності держави в ділянці виховання, опирається на як найбільше тревалій й незрушій основі католицької науки „Про християнський устрій держав“ так прегарно виложеної Нашим Попередником Львом XIII., саме в енцикліках „*Immortale Dei*“ і „*Sapientiae christianae*“, а іменно: „Бог розділив управу людського роду поміж дві власти: церковну й світську, одну ставляючи над Божими річами, другу — над людськими річами. І одна й друга є в своїм роді найвисша. І одна й друга має зачеркнені границі, в яких замикається, безпосередно визначені природою й ціллю кожної.

Звідси неначеб то повставав якийсь світ, у яким кожда з них поступає силою власного права. Але тому, що приказам кожної з них підлягають ті самі піддані і може лучитися, що та сама матерія, хоч під ріжним зглядом, входить однак у ділянку прав і компетенції обидвох, Боже Провидіння, яке обі установило, мусіло визначити обом їх дороги просто і в порядку. „Власти, які є, Богом є постановлені“.

Отже виховання молоді є власне одною з тих справ, що належать і до Церкви і до держави „хоч в ріжний спосіб“, як це Ми висше виложили. „Звідси між обома властями — каже дальше Лев XIII. — повинна заходити упорядкована гармонія, яку цілком слушно порівнується до звязи, якою в чоловікови лучаться душа й тіло. Якою повинна бути та звязь, не можливо инакше означити, як розглядаючи, як це Ми сказали, природу кожної з тих властей і маючи на оці взнеслість і шляхотність їх цілий; бо одна має старатися передусім і безпосередно о поведження в дочасних річах; друга — достарчати небесних й вічних дібр. А тому усе те, що в якийнебудь спосіб відноситься до спасення душ і Божої слави, чи то воно таке із своєї природи, чи то таким його уважають з уваги на ціль, до якої відноситься, все те належить до об'єму влади й осуду Церкви; а слушним є, щоби решта, що обіймає світську й політичну ділянку, підлягало світській владі, бо Ісус Христос приказав „віддати цісареві, що є цісарського, а Богови, що Боже“.

Хто небудь протививсяб прийняттю тих засад, а за тим примінюванню їх до виховання, цей конечно дійшов би до заперечення, що Христос заложив свою Церкву для вічного спасення людей, і до твердження, що держава не є піддана Богови і Його природному й Божому закону. А це найнаглядніше є безбожним і противним здоровому розумови, а особливо в справі виховання надзвичайно небезпечним для належного ви-

образування молоді і з певністю шкідливим для самої держави і для правдивого щастя людської спільноти. Навпаки, з примінення тих засад не може не вийти найбільший хосен для властивого вироблення горожан. Дуже наглядно доказують це факти всіх віків; тому як в перших часах християнства Тертуліян у своїм „*Apologeticum*“ так пізнійше св. Августин міг кинути в лице визов всім противникам католицької Церкви. І Ми також у наших часах можемо з ним повторити: „Ті, що кажуть, що Христова наука є ворожою державі, нехайже дадуть таких жовнірів, якими їм каже бути наука Христа; нехай дадуть таких підданих, таких мужів, таких жінок, таких родичів, таких синів, таких панів, таких слуг, таких королів, таких суддів, таких вкінці скарбових урядників і платників держави, якими наказує бути християнська наука, а тоді нехайже собі говорять, що вона є ворожою державі; противно, нехай не завагаються назвати її сильною опорою держави, коли її слухають“.

А що ходить о виховання, не від річи буде звернути увагу на це, як досконало висказав ту католицьку правду, potwierdжену фактами, заслужений коло християнського виховання, надзвичайно побожний і учений кардинал Сільвій Антоніян, ученик того предивного виховника, яким був св. Филип з Нері, учитель і секретар латинських листів св. Кароля Боромея, на якого налягання і за якого натхненням написав цінну розправу: „Про християнське виховання дітей“. „Чим більше світська власть — каже — згармонізується з духовною та більше її сприяє і піддержує, тим більше причинюється до заховання держави. Бо підчас коли церковний провідник, відповідно до своєї ціли, старається виробити доброго християнина при помочи поваги й духовних засобів, рівночасно силою неминучої послідовности виробляє доброго горожанина, яким повинен бути під політичним оглядом. Звідси то походить, що в святій, римській, католицькій Церкві, тім Божім царстві, абсолютно значить те саме бути добрим горожанином, що чесним чоловіком. Тому дуже блудять ті, що розділюють річи так дуже з собою злучені і котрі думають, що будуть могли мати добрих горожан при помочи інших прав та іншими дорогами, як ті, що сприяють виробленню доброго християнина. І нехай собі людська второпність говорить і розправляє кільки її подобається, а прецінь неможливо є, щоби спровадило згоду й правдивий дочасний спокій те, що противиться і що відвертається від спокою й від вічної щасливости“.

г) Конечність і хосен згоди з Церквою

А так як держава, так також і наука і наукова метода та наукові досліди не мають чого побоюватися зі сторони повного й досконалого виховного післанництва Церкви. Католицькі заведення, на якім небудь би

ступені навчання і знання не стояли, не потребують апології. Довіря, яким тішаться, похвали, які збирають, наукові праці, які піддержують і помножують, а над усе вихованки вповні і досконало приготовані, яких дають урядничому стану, вільним званням, учительству, життю у всіх його ділянках, свідчать аж надто добре на їх користь.

Врешті ті факти є тільки світлим ствердженням католицької науки, висказаної Ватиканським Собором: „Віра й розум не тільки що не можуть ніколи стояти в суперечности, але противно, взаємно собі допомагають, бо здоровий розум виказує підстави віри і її світлом просвічений, плекає знання Божих річий; а знова віра визволяє розум і хоронить від блудів та збогачує різними відомостями. Тому Церква є так далека від спротиву плеканню світських штук й наук, що овшім різними способами їх спомагає й піддержує, бо не ігнорує, ані не легковажить тих користей, які з них плінуть для людського життя; що більше признає, що як походять вони від Бога, Пана всякого знання, так і також оскільки належно їх плекається, провадять до Бога, при помочи Його ласки. І не забороняє ані трохи, щоби ті науки, кожда у своїм обсягу, вживали власних засад й власної методи; але признаючи ту слушну свободу, пильно вважає, щоби через спротив Божій науці, не попали в блуди, або, переступаючи властиві свої границі, не займали місця, яке належить вірі, ані її не нищили“.

Ця засада слушної наукової свободи є zarazом ненарушимою нормою дидактичної свободи, або належно понятої свободи навчання і її треба придержуватися у всякім уділюванні знання другим, а з без порівняння тяжшим обов'язком справедливості у навчанні молоді, а то тому, що в відношенні до неї кождий учитель, державний чи приватний, не має безгладного виховного права, але уділене; а що кожда дитина, чи також християнський молодець має стисле право до побирання науки, згідної з наукою Церкви, того стовпа і утвердження Правди, то тяжку кривду зробив би йому кождий, хто захитав би його віру, надуживаючи довіря молоді зглядом учителів і її природного браку досвіду і легкодушної схлонности до абсолютної, зрадливої і фальшивої свободи.

Підмет виховання:

а) Цілий упавший чоловік, але, відкуплений

Направду ніколи не повинно сходити з очей, що підметом християнського виховання є цілий чоловік, дух злучений з тілом у єдності природи, з усіми своїми природними й надприродними властями, як його нам представляє здоровий розум і Об'явлення; отже чоловік, що стратив стан первісної ласки, але Христом відкуплений і привернений до надприродного стану прибраної Божої дитини, хоч без позаприродних привілеїв безсмертності душі й цілковитої рівноваги при-

страстей. Звідси залишаються в людській природі наслідки первородного гріха, а особливо ослаблення волі й неупорядковані похоти.

„Дурнота впиласть молодикові в серце, та навчаючи лозина прожене її від його“. Притч. XXII. 15. Отже треба поправляти неупорядковані пристрасти, зміцняти й згармонізувати добре від наймолодших літ, а передусім належить просвічувати розум і скріпляти волю за поміччу надприродних правд й орудників ласки. Без тих орудників не можливо ані опанувати злих склонностей, ані дійти до виховної досконалости, властивої Церкві, вивінуваній Христом досконало й у повноті і в Божу науку і в Тайни, ці успішні орудники ласки.

6) Фалш і шкоди педагогічного натуралізму.

Тому то фальшивим є усякий педагогічний натуралізм, що в образуванні молоді виключає в який небудь спосіб, або обмежує надприродне християнське вироблення; блудною є також всяка метода виховання, що опирається в цілости або в частині на заперечення первородного гріха й ласки, або на забуття про них, а звідси на самих тільки силах людської природи. Такими загальною є ті нинішні системи о дуже різних назвах, які покликаються на мниму автономію і нічим неограничену свободу дитини, та які зменшують або навіть усувають повагу й працю виховника, приписуючи дитині виключне першенство ініціативи в ділянці свого виховання і поступовання, незалежне від всякого вищого природного й Божого права.

А як через котру з тих назв хотілосяб вказати, хоч менше стисло, на конечність чинного, поступенно що раз більше свідомого співділання дитини в своїм вихованню; коли прямувалосяб до усунення з виховання деспотизму й насилля (яке зрештою не є властивим орудником поправи), говорилосяб правду, але нічого нового, що не булоб голошене Церквою і впроваджене в діло в практиці традиційного християнського виховання. Того способу держиться сам Бог у відношенні до сотворінь, яких звиває до чинного співділання, відповідно до властивої кожному природи, бо „Мудрість Його досягає силою від кінця аж до кінця і уряджує усе лагідністю“.

Але на жаль не мало є таких, що і назвою після її звичайного змислу й ділом стараються усунути виховання з під усякої залежності від Божого права. Тому в наших часах є ми свідками досить дивного на правду явища, що виховники й філософи трудяться у вишуканню якогось загального морального кодексу виховання так, як би не існувало Десять Божих Заповідей, ані не було евангельського закону, ані навіть права природи виритого Богом у серці чоловіка, яке голосить здоровий розум і яке при помочи позитивного Об'явлення є зібране самим Богом в десятих запові-

дах. Ті новатори привикли також називати з погордою християнське виховання „гетерономічним“, „пасивним“, „перестарілим“, бо ґрунтується воно на повазі Бога й на святім Його законі.

Ганебно обманюють себе думаючи, що визволюють, як кажуть, дитину. Противно! роблять її радше невільником своєї сліпої гордості й своїх неуправданих пристрастей, бо силою льогічної консеквенції тих хибних систем, оправдується ті пристрасти яко слушні вимагання природи, що посідає т. зв. автономію.

Але ще гірше, коли в хибній, легкодушній і небезпечній претенсiональностi хочеться піддати дослідам, дослідженням й непокликаним осудам природного порядку, прояви порядку надприродного, що відносяться до виховання, як пр. священиче або монаше покликання і взагалі тайне ділання ласки, яка, підносячи природні сили, безконечно їх перевищує і в ніякий спосіб не може підлягати фізичним законам, бо „Дух куди хоче, дише“.

в) Сексуальне виховання.

Однак найбільше небезпечним є той натуралізм, що проникає в наших часах ділянку виховання у найбільше делікатній матерії, якою є чистота обичаїв. Дуже розповсюдненим є блуд тих, що в шкідливій претенсiональностi, брудними словами, голосять т. зв. сексуальне виховання, думаючи фальшиво, що зможуть охоронити молодь перед небезпеками змислів за поміччю чисто природних середників, якими є: легкодушне усвідомлювання й превенційне поучування для всіх без різниці, навіть публічно, а що гірше, за поміччю виставлювання молоді через якийсь час на нагоди, щоби її, як кажуть, до них призвичаїти й неначеб загартувати душі проти такого рода небезпек.

Дуже вони миляться, не хочачи признати природної уломности людської природи й права, про яке говорив Апостол, що воно противиться праву розуму — і забуваючи навіть сам досвід життя, з якого видно, що якраз у молоді проступки проти обичайности не є настільки наслідком браку знання, на скільки передусім слабости волі, наразеної на небезпеки й не підпомаганої орудниками ласки. В тій так дуже делікатній матерії, коли, зваживши всі обставини, якесь індивідуальне поучення у відповіднім часі виявилось конечним зі сторони тих, яким Бог дав виховне післанництво й ласку стану, належить заховати всяку осторожність, яку добре знало традиційне християнське виховання, яку достаточо описав згаданий Антоніян.

„Така й так велика є наша неміч й нахил до гріха — каже він — що часто в тих самих річах, які говориться для охорони перед гріхом, слухаючий має якраз нагоду й заохоту до гріха. В наслідок цього є річчу

в найвисшій степені важною, щоби добрий батько, коли говорить з сином про так ховзьку річ, уважав й не сходяв до подробиць і до описування різних форм, якими та пекольна гидра затроює так велику часть світа, щоби не лучилося, що замість згасити той огонь, роздмухав би його неухажно й розпалив у простім і вразливім серці дитини. Взагалі у дитячих літах ви-старчить уживати тих середників, що рівночасно за-щиплюють чесноту чистоти і замикають двері до про-ступку“.

г) Коеду-
кація.

Рівнож мильною і для християнського виховання шкідливою є т. зв. система „коєдукації“, оперта також богатьома на заперечуючим первородний гріх натура-лізмі, а надто всіми приклонниками цієї системи, на гід-нім оплакання помішанню понять, яке чесне людське співжиття утотожнює з помішанням і все нівелюючою рівністю. Творець задумав й постановив повне спів-життя обох полів тільки у супружій звязи; а менше близьке, в ріжнім степені, в родині й суспільности. По-за тим, у самій природі, яка зробила їх ріжними що до організму, що до нахилів й таланів, нема жадного ар-гументу, неначеб ту могло або повинно бути помішання, а тим менше зрівняння обох полів в образуванні. Від-повідно до предивних намірів Творця, мають они вза-їмно доповнятися в родині і в суспільности саме з при-чини тої їх ріжниці, яку тому належить заховати у ви-хованню і піддержувати через конечне розріжнення й відповідне, залежно від віку і умовин, відділення. Ті засади повинні бути примінювані що до часу й місця після норм християнської второпности до всіх шкіл, особливо в найбільше делікатнім й рішаючим о вироб-ленню чоловіка періоді, яким є час молодости, й у гім-настичних та спортових вправах, де особливий згляд треба мати на християнську скромність женської молоді, яку у високім степені ображує всякого рода виставлю-вання себе на публичний вид.

Пригадуючи страшні слова Божественного Учи-теля: „Горе світови від соблазней“, усильно заохочуємо Вас, Всечесні Браття, до печаливости й до чуйности на ті найшкідливіші й найпогубніші блуди, що з без-мірною шкодою для молоді широко розливаються се-ред християнського народу.

Середо-
вище ви-
ховання.

А щоби дійти до досконалого виховання, най-більшої ваги є чування, щоби це все, що окружає ви-хованка в часі його формації, т. є щоби збір тих усіх обставин, які звичайно називається „середовищем“, до-бре відповідав наміреній ціли. Першим природним й ко-нечним середовищем є родина, призначена Творцем як-раз на це. Тому нормально найуспішнішим й найтре-валішим є це виховання, що його одержується в добре

а) Християнська родина.

владнаній й карній християнській родині. Є воно тим успішнійше, чим яснійше й тревалійше присвічує там добрий примір, передусім родичів й інших домашніх.

Не є Нашим наміром говорити ту про домове виховання, хочби порушуючи тільки найважніші точки, — так обширний є цей предмет; врешті не брак у тім предметі давних й нових спеціальних розправ, написаних щиро католицькими авторами, серед яких на особлившу згадку заслугує ця справді золота розправа Антоніяна: „Про християнське виховання дітей“, яку св. Карло Боромей казав читати публично зібраним в церквах родичам.

Бажаємо однакж в особливий спосіб звернути Вашу увагу, Всечесні Браття і Любі Сини, на нинішнє, оплакання гідне, обниження родинного виховання. Обняття урядів й ріжних фахів земського й дочасного життя, з певністю меншої ваги, попереджують студії й докладне приготування, підчас коли до сповнення засадничого уряду й обовязку виховання дітей, нині багато з родичів мало або й зовсім не є приготуваних, бо занадто потонули в дочасних журбах. До ослаблення впливу родинного середовища прилучується нині факт, що майже всюди прямується до що раз то більшого відірвання дівтори від родини, вже від наймолодших літ, під ріжними позорами, чи то економічної, торговельної або промислової природи, чи то природи політичної. А є також країна, де видають дітей з лона родини, щоби їх виобразувати (а радше, ліпше висловлюючися, щоби їх обезобразити й здеправувати) в товариствах і школах без Бога, в безбожності й ненависти, після скрайних соціалістичних теорій, повторюючи правдиву й стократно більше страшну від Іродової, різню немовлят.

Тому закликаємо Пастирів душ, на Серце Ісуса Христа, щоби ужили всяких орудників у науках і катихизмах, та щоби словами й письмами, широко розкиданими, пригадували християнським родичам їх найважніші обовязки та представляли не так теоретично або загально, як практично й у подробицях їх поодинокі обовязки в ділянці релігійного й морального й горожанського виховання дітей, та крім приміру свого власного життя, найвідповіднійші методи до успішного його здійснення. До цього рода практичних поучень не завагався знизитися Апостол народів у своїх листах, особливо в листі до Ефесян, де між іншими річами упоминає: „Батьки не розсерджуйте ваших дітей“; що не є так наслідком надмірної строгости, як передусім нетерпеливості, незнання найвідповідніших способів до успішної поправи, а також наслідком нині дуже загального ослаблення родинної карности, в наслідок чого розвиваються у молоді непогамовані пристрасти.

Нехайжеж родичі, а враз з ними усі виховники уважають, щоби добре користали з уділеної собі поваги Богом, якого вони є в повнім значінню цього слова заступниками, не для своєї вигоди, але для властивого вироблення дітей в святій і синівській „боязни Бога, початкови премудрости“, на якій одиноко може сильно опертися пошанування влади, без якого не може встоятися ні лад, ні спокій, ні яке небудь поведження в родині й у суспільности.

б) Церква і її виховні діла.

На слабість сил упавшої людської природи зарадила Божа доброта обильною поміччу своєї ласки й різнородними орудниками, в які богата є Церква, ця велика родина Христа, якої тому виховне середовище є тіснійше й більше гармонійно злучене з середовищем християнської родини.

Це виховне середовище Церкви обіймає не тільки її Тайни, ті орудники ласки, успішні Божою силою та всі предивно виховні її обряди, не тільки ту матеріальну будівлю християнської святині, що також в чудесний справді спосіб ділає виховно мовою літургії й мистецтва, але також велику скількість і різнородність шкіл, стоваришень і всякого рода інституцій, що зміряють до вироблення молоді при літературних й наукових студіях та навіть через саму забаву й фізичну культуру в релігійній побожності.

І в тій невичерпаній обильности виховних діл, як з одної сторони предивною, а zarazом недосяжною є материнська опіка Церкви, так з другої пречудесною є та висше згадана гармонія, яку вона може удержати з християнською родиною так, що з цілою слушністю можна сказати, що Церква й родина творять разом одну святиню християнського виховання.

в) Школа:

А що конечною є річчу, щоби нові покоління були виобразувані в штуках і в науках, з чого черпає користь і успіх людська спільнота, а на це самої родини не стати, повсталала суспільна інституція школи, наперед — треба то добре завважити — з ініціативи родини й Церкви і то значно скорше, ніж за стараннями держави. Тому школа, розглядана також у своїм історичнім початкови, є із своєї природи помічничою й доповняючою інституцією родини й Церкви; а наслідком цього, з льогічної моральної конечности, повинна не тільки не противитися, але овшім позитивно згоджуватися з обома попередними середовищами, в можливо як найдосконаліший моральній єдності так, щоби могла творити разом з родиною й Церквою одно святилище, посвячене християнському вихованню і то під загрозою розминення з своєю ціллю, а противно переминення в діло розкладу.

Признав це навіть світський чоловік, якого так дуже славлять за його педагогічні письма (хоч не ціл-

ком заслугоують на похвалу, бо заражені лібералізмом), що сказав: „Школа, якщо не є святиною — є яскинею“; крім цього: „Коли виховання літературне, виховання суспільне, виховання родинне, виховання релігійне не погоджуються зі собою, чоловік є нещасливий, безсильний“.

невтраль-
на, світ-
ська

З цього власне випливає, що противною основним засадам виховання є т. зв. школа „невтральна“ або „світська“, з якої викидається релігія. Зрештою, така школа в практиці є неможливою, бо в дійсності стається вона нерелігійною. Злишнім повторювати це все, що в тім предметі сказали Наші Попередники, особливо Пій IX., Лев XIII., за яких то часів в особливий спосіб зачав панюватися в публичній школі ляїцизм. Поновлюємо й потверджуємо ті їх вискази, а також приписи святих Канонів, що забороняють католицьким дітям ходити до некатолицьких шкіл, або невтральних, чи мішаних т. є без жадної різниці доступних для католиків й некатоликів і тільки в певних обставинах часу й місця дозволяють це толерувати одиноким за згодою Ординарія і за спеціальними застереженнями. Також не можуть католики згодитися на таку мішану школу (гірше як є вона одинокою і для всіх обовязуючою), в якій, хоч можуть побічно побирати науку релігії, то всеж таки решту навчання побирають від учителів некатоликів, разом з учениками некатоликами.

мішана,
одинок

Бо не тим самим, що в школі уділяється (часто дуже скупо) науки релігії, стається вона згідною з правами Церкви й християнської родини та гідною, щоби до неї ходили католицькі ученики. Щоби вона такою була, треба, щоби ціле навчання й ціле уладження школи: учителі, програми, книжки для всіх предметів були переняті християнським духом під материнською опікою й чуйністю католицької Церкви в цей спосіб, щоби релігія була дійсно підставою й завершенням цілого образування, на всіх степенях, не тільки початкових, але і середних і висших. „Є конечно річчу — щоби ужити слів Льва XIII. — щоби не тільки на деяких годинах викладалося молоді релігію, але щоби ціле навчання віяло духом християнської побожности“. Коли цього бракне, коли це святе дихання не буде проникати й розгрівати душ учителів і учеників, буде можна зібрати дуже малий хосен з якої небудь науки; противно, часто виплинуть з цього шкоди і то немалі.

А нехай ніхто не говорить, що в народі поділенім на різні ісповідання, не може держава инакше зарадити потребам побл. освіти, як тільки через невтральну або мішану школу, бо без порівняння ліпше й лекше може й повинна заспокоїти їх, зіставляючи свободу та піддержуючи відповідними допомогою ініціативу і діяльність Церкви і родин в цій ділянці. А що це дасться

здійснити на вдоволення родин й з хісном для спокою й загальної згоди, доказує примір народів, поділених на різні релігійні ісповідання, де шкільний закон відповідає виховному правови родин не тільки під оглядом цілого навчання, особливо через католицьку школу для католиків, але також під оглядом роздільної справедливості через грошеву поміч зі сторони держави для поодиноких шкіл, яких хотять родини.

В інших краях о мішаній релігії инакше діється, з немалим обтяженням католиків, котрі під проводом і протекторатом Епископату та при безнастаннім зусиллю світського й монашого духовенства удержують виключно власним коштом католицьку школу для своїх дітей, якої від них вимагає тяжкий обов'язок совісти, і з гідною похвали щедрістю і сталістю видержують в постановленню забезпечення в цілості, як самі це голосять у формі кличу, „католицького виховання для цілої католицької молоді в католицьких школах“. Коли тих католицьких шкіл не піддержується з державного скарбу, як цього сама собою вимагає роздільна справедливість, то принайменше не повинна їх в'язати державна власть, коли та власть має свідомість прав родини й конечних умовин правної свободи.

Там, де навіть цей найнижчий степень свободи є знасилуваний, або на ріжний спосіб вязаний, мають католики, хочби коштом великих жертв, старатися всякими засобами про те, щоби удержати свої школи і боронити їх, та стреміти до ухвалення справедливого шкільного закону.

Католицька акція в шкільній справі

Усе, що вірні роблять для піддержки й оборони католицької школи для своїх дітей, є наскрізь релігійним ділом і тому найпершою задачею „католицької акції“. Тому особливо дорогими Нашому батьківському серцю і гідними найвисшої похвали є ті усі спеціальні стоваришення, що в різних краях працюють з таким запалом для так конечного діла.

Тому треба це сильно голосити і треба, щоби це всі добре зрозуміли й признали, що католики якогонебудь народу на світі, стараючися для своїх дітей о католицьку школу, не ведуть якоїсь партійної політики, але з наказу совісти провадять релігійне діло; і цілком не думають відділяти своїх дітей від тіла й духа народу, але овшім виховати їх як найдосконалійше і як найбільше корисно для народного добра, бо добрий католик, якраз силою католицької науки, є тим самим найліпшим горожанином, що любить свою вітчину і льояльно піддається існуючій державній владі, в якійнебудь законній формі уряду не була вона уконституована.

В тій школі, згідній з Церквою і християнською родиною, не трафиться, що на різних годинах, з очевидною шкодою для виховання, будеться перелічити це, чого діти довідуються на науці релігії; а коли, задля делікатности учительської совісти, буде конечною річчю дати їм пізнати невідповідні діла в цілі їх побороування, то буде це зроблене з таким приготуванням і з такою противагою здорової науки, що з цього буде мати християнське вироблення молоді не шкоду, але хосен.

Також в тій школі не буде ніколи небезпекою для чистоти обичаїв наука рідної мови й клясичних авторів, бо християнський учитель піде за приміром пчіл, що збирають з цвітів те, що найчистіше, зіставляючи решту, як учить св. Василій в своїй бесіді до молоді про читання клясиків. Ця конечно осторожність, яку поручає навіть поганський Квінтіліян, цілком не перешкоджує, щоби християнський учитель не мав збирати і віддавати до вжитку цього всего, що направду доброго в річі і в методах приносять наші часи, памятаючи на це, що говорить апостол: „Всегож досвідчайте; доброго держіться“. І тому у збиранню нових річий буде стерегтися, щоби легкодушно не покидати старих, випробованих що до своєї доброти й успішности через досвід багатьох віків, особливо в науці латини, яка за наших днів, як бачимо, щораз низше упадає, якраз в наслідок неслухного занехання метод, так успішно уживаних здоровим гуманізмом, котрий розцвівся так гарно особливо в школах Церкви. Ті шляхотні традиції вимагають, щоби молодь, повірена католицьким школам, була досконало виобразувана в літературі і в інших науках, відповідно до вимог наших часів, а заразом солідно й глибоко, особливо в здоровій філософії, вистерігаючися енциклопедичної поверхховности тих, що „може й знайшлиб те, що конечно, колиб не гляділи того, що злишне“. Тому кождий християнський учитель повинен мати перед очима те, що говорить Лев XIII. в короткім реченню: „...усильно треба старатися, щоби не тільки примінювати відповідну й солідну методу навчання, але ще більше, щоби само навчання і літератури і інших наук було у всім згідне з католицькою вірою, а найбільше філософії, від якої в значній мірі залежить властивий напрямок інших галузей знання“.

**Добрі
вчителі.**

Добрі школи є овоцем не так добрих уладжень, як передусім добрих учителів, котрі, досконало приготувані і виобразувані, кождий у своїм предметі, який має викладати, вивінувані в ті інтелектуальні й моральні прикмети, яких вимагає так важний їх уряд, горять чистою й Божою любовю до повіреної їм молоді

якраз тому, що люблять Ісуса Христа і Його Церкву, якої вони є найдорозшими дітьми, а також тому, що їм щиро лежить на серці правдиве добро родин і своєї вітчизни. Тому то наповняє Нашу душу потіха і вдячність для Божої доброти, коли бачимо, як разом з монахами й монахинями учить велика скількість добрих учителів і вчительок — згуртованих навіть в згуродженнях і спеціальних стоваришеннях, щоби виробляти щораз досконаліше свого духа і котрі заслуговують тому на похвалу й піддержку, як шляхотні й могучі помічники „Католицької Акції“ — коли бачимо, як вони безінтересовно працюють з запалом й витревалістю у тій, так св. Григорієм з Назіанзу названій „штуці над штуками й знанню над знаннями“, яким є кермування й формовання молоді. Не менше відносяться до них слова Божественного Спасителя: „Жниво вправді велике, та робітників мало“; просім отже Господа жнива, щоби післав ще багато таких робітників на загін християнського виховання. Підготовлення їх повинно передусім лежати на серцю Пастирів душ і найвищих монаших Настоятелів.

А так само конечною є річчу кермувати й чувати над вихованням молодця „м'якого як віск на впливи проступку“, в якимби небудь середовищу він знайшовся, усуваючи недобрі оказії й стараючися для него о добрі нагоди, в забавах і товариствах, бо „злі розмови псують добрі обичаї“.

г) Світ
і його не-
безпеки

Але в наших часах треба більше широко розтягнутого й докладного чуття, бо для недосвідченої молоді зросли значно нагоди морального й релігійного розбиття, особливо через безбожні й гидкі книжки, яких багато розкидається за безцін, дійсно по диявольськи; а надто в кінематографічних виставах, а тепер також в радіофонічних авдиціях, що помножують й улекшують, можна сказати, всякий рід лектури так, як кіна всякий рід преставлень. Ті премогуші засоби популяризації, що, о скільки ними кермують здорові засади, можуть принести велику користь образуванню й вихованню, на жаль служать часто до розбуджування злих нахилів і жажди зисків. Св. Августин болів над пристрастю, що навіть християн тих часів тягнула на циркові ігрища і з драматичною живістю представляє зіпсуття, на щастя хвилеве, свого ученика й приятеля Аліпія. Кільки то молодечих збочень, що походять з теперішніх представлень, як також зі злої лектури, змушені нині оплакувати родичі й виховники.

Тому належить хвалити й піддержувати усі ті виховні діла, які в душі щиро християнської ревности о душі молоді, стараються при помочи відповідних

книжок і періодичних видавництв усвідомити, особливо родичів і виховників, про моральні й релігійні небезпеки, що часто підступно криються в книжках й представленнях та стараються поширити добрі книжки й піддержати представлення дійсно виховуючі, будуючи навіть коштом великих жертв театри й кіна, де чеснота не то що не поносить жадної страти, але противно, може багато зискати. Одначе з цього обов'язку чуйности не виходить, щоби молодь треба зда- лека тримати від суспільности, в якій прецінь має жи- ти та спасти свою душу, але що нині, більше чим ко- линебудь, повинна бути забезпечена й то християн- ськи узброєна проти злуди і блудів світа, що, як на- поминає Боже слово, є цілий: „похотию тіла, похотию очий і гордістю життя“; щоби в цей спосіб сталися такими, якими після слів Тертуліяна були перші хри- стіяни і якими повинні бути христіяни всіх віків, „спів- власниками світа, не блуду“.

В цім вислові Тертуліяна Ми вже дійшли до то- го, що Ми задумували порушити на останнім місці, а що однак є річчу найбільшої ваги, т. є до правдивої сути християнського виховання, яку можна пізнати з її власної цілі і в якій розважанню яркіше понад денне світло виступає вибиваючися понад усе виховне піс- ланництво Церкви.

**Ціль і фор-
ма хри-
стіян-
ського
вихо-
вання:**

Властивою і безпосередною ціллю християнсько- го виховання є співділати з Божою ласкою у вироблю- вання правдивого й досконалого християнина, т. є са- мого Христа в людях, відроджених хрещенням, після сильного висказу Апостола: „Діточки мої, котрих я знова роджу в болях, доки Христос вобразиться у вас“. Тому правдивий християнин повинен жити надприрод- ним життям в Христі, „в Христі, що є вашим життям“, і виявляти його у всіх своїх ділах: „щоби й життя Ісу- сове в нашім смертнім тілі явилось“.

**а) Виро-
бити
правди-
вого хри-
стіянина**

І тому християнське виховання обіймає цілий об- сяг людського життя, фізичного й духового, інтелек- туального й морального, індивідуального, родинного й суспільного, не щоби його в якийнебудь спосіб зменшити, але щоби його піднести, ним покермувати й усовершити після приміру й науки Христа.

Тому правдивий християнин, овоч християнського виховання, є надприродним чоловіком, котрий думає, судить та стало й послідовно ділає після здорового розуму, просвіченого надприродним світлом примірів й науки Христа, або також — щоби ужити принятого нині способу говорення — то правдивий і повний чо- ловік характеру. Бо правдивий характер становить не якась цілість й сталість поступовання після субектив- них засад, але одиноко витривалість у придержуванню

відвічних засад справедливості, що признає навіть поганський поет, виславлюючи нероздільно: „справедливого й сталого у своїм поступованню чоловіка“; а з другої сторони не може бути бесіди про повну справедливість як тільки там, де Богови віддається то, що Боже, як це робить правдивий християнин.

Так понятя ціль і задача християнського виховання видається людям, що стоять здалека, якоюсь мрією, або радше не до здійснення без знищення або порушення природних властей і без зречення трудів земського життя; тому вони є ворожими суспільному життю та дочасному поведженню, противними усякому поступови в науці, літературі, мистецтві та всяких ділах культури. На подібний закид, який під впливом незнання справи й пересуду ставили свого часу погани, навіть освічені, та який на жаль частійше і з більшою впертістю повторюється в наших часах — відповів Тертуліян: „Ми не є чужі життю. Здаємо собі добре справу з обов'язку вдячності зглядом Бога, Господа, Творця; не погорджуємо жадним овочем Його діл, тільки вважаємо пильно, щоби не перебирати в них міри, ані їх надуживати. Отже не жиємо на цім світі без вашого ринку, торговиці, лазні, гостинниці, вар-статів, заїздів, ярмарків та інших ваших уладжень. І ми також з вами пливаємо по морю, займаємося військовістю, управляємо рілю, торгуємо, вимінюємо працю та віддаємо до вашого вжитку наші діла. Звідкіля отже можемо вам видаватися непожиточними для ваших справ, ми, що з вами і з вас жиємо — того не знаю“. Тому то правдивий християнин не тільки що не усувається від трудів земського життя й не зменшує своїх природних властей, але противно їх розвиває та удосконалює, гармонізуючи їх з надприродним життям, через що навіть і це природне життя ушляхотнює та дає йому дуже успішну поміч не тільки в духовнім й вічнім порядку, але також матеріяльнім і дочаснім.

б) котрий є також найліпшим і найбільше пожиточним горожанином.

Доказує цього ціла історія християнства і його інституцій, які аж по наші часи утотожнюються з історією правдивої цивілізації і дійсного поступу; а передусім святі, що їх Церква і тільки вона одна має так багато, котрі в найдосконалішій степені осягнули ціль християнського виховання й ушляхотнили та збогатили людську спільноту всякого рода добрими. Дійсно святі були, є і будуть завжди найбільшими добрідіями людської спільноти, як також найдосконалішими взорами для людей всіх клас і звань, всіх станів і умовин життя, від простого селянина і рільника аж до ученого й літерата, від скромного ремісника аж до вождя військ, від звичайного батька родини аж до монарха, володаря племен й народів, від простих дівчат і жінок з домашнього укриття аж до королевих і ціса-

ревих. А що сказати про безліч діл, які також на користь дочасного добробуту виконали євангельські місіонарі, що разом з світлом віри несли й несуть варварським народам добра культури!

Щож про основників численних діл милосердя й суспільної опіки та про нескінчений ряд святих виховників й виховниць, що утревалили й помножили свої діла через свої плідні інституції християнського виховання, які несуть поміч родинам і неоцінені користі народам!

в) Ісус,
Учитель
і взір ви-
ховання.

То є овочі християнського виховання, під кожним оглядом благословенні, зроджені якраз життям і надприродною чеснотою в Христі, яку воно в чоловікові формує й розвиває; бо Христос, наш Господь і Боже-ственний Учитель є також жерелом і Дателем цього життя і чесноти, а заразом, через свій примір, загальним взором, доступним для всякого рода людей, а особливо для молоді в часі укритого, працюовитого, послухного життя, прикрашеного в очах Бога й людей індивідуальними, родинними й суспільними чеснотами.

Закін-
чення.

Цілий той збір виховних скарбів безконечної вартости, який Ми дотепер ледви частинно представили, є до цього степеня властивим Церкві, що входить в саму її суть, суть Церкви, яка є містичним Тілом Христа, непорочною Його Обручницею, а тим самим найпліднішою Матір'ю і найвисшою, найдосконалішою Виховницею. І тому великий і геніяльний св. Августин, котрого 1500-літню пам'ятку смерті маємо сбходити, повний святого почування для такої Матери відзивається такими словами до Церкви: „Церкво католицька, найправдивіша Мати християн, слушно кличеш до найчистішого й найсвятішого почитання Бога, котрого посідання становить найщасливіше життя; але маєш також любов і впадобання ближніх так велике, що на різні хвороби, якими задля гріхів обтяжені є душі, маєш всякий лік. Ти вправляєш і вчиш дітвору по дитячому, молодців з силою, старців зі спокоем, як цього вимагає ступень розвою не тільки тіла, але також і душі кожного. Ти піддаєш дітий в добровільну службу родичів, родичів ставиш з лагідною владою понад дітьми. Ти звязуєш братів зі собою релігійним вузлом сильнішим і тіснішим від узлів крови... Ти лучиш горожан з горожанами, народи з народами і загальною людий пам'яттю перших родичів не тільки в суспільнім звязку, але в певнім навіть братерстві. Учиш королів журби о народи; напминаєш народи, щоби улягали королям. Усильно повчаєш кому належиться честь, кому любов, кому пошановання, кому страх, кому потіха, кому нап'мнення, кому заохота, кому кара, кому нагана, вказуючи, що не всім належиться все; всім однак любов — нікому кривда“.

Піднесім, Всечесні Браття, серця і благальні руки до неба „до Пастиря і Єпископа наших душ“, до Божого Царя, що володарам дає закон, щоби своєю всемогучою силою вчинив, щоби ті величні овочі християнського виховання множилися і щоби їх збиралося на цілім світі на що раз то більший хосен одиниць і народів.

Як задаток тих небесних ласк, з вітцівським почуванням, уділяємо Вам, Всечесні Браття, Вашому Клирови і Вашим народам Апостольського Благословення.

Дано в Римі, у св. Петра, 31. грудня 1929, осьмого року Нашого Понтифікату.

Пій XI. Папа.

7141
PI у

Енцикліка